

Ратко Р. Марковић Риђанин

Петар Кочић и Први светски рат (са освртом на његове политичке радове и ставове)

Анстракт: Петар Кочић је свим својим бићем одређен као поборник слободе. Сви његови књижевни радови указују на тежак положај српског народа након окупације БиХ од стране Аустрије. Социјални положај сељака се није изменио, реформе су одлагане. Поред књижевног, Кочић је ангажован као политичка личност јавно иступајући и позивајући на отпор, на борбу за ослобођење и уједињење српског народа у јединствену државу.

Кључне речи: Петар Кочић, Први светски рат, политички и књижевни радови

Анотација: Писатељ Петар Кочич всегда был поборником свободы. Все его литературные сочинения раскрывают тяжелое положение сербского народа после оккупации в начале XX в Боснии и Герцеговины Австрией. Кочич участвовал в политической деятельности, выступая с открытыми призывами к сопротивлению, борьбе за освобождение и к объединению сербского народа в единое государство.

Кључеве слова: Петар Кочич, Первая мировая война, политические и литературные сочинения

Abstract: As the editor and publisher of the magazines Razvitak (Development) and Otadžbina (Fatherland), as well as author of short stories, of the play The Badger before the Court, of poems and essayistic-critical supplements, Petar Kočić was directly engaged in the raising of the morale of the Serbian people concerning its preparations for the fight and liberation. His complete political and cultural engagement was a form of an open fight against the Austrian occupying authorities, as well as against the individuals in the service of the occupier.

Kočić's works evoked the authorities' suspicion and that was why he was arrested. Kočić's entire activity and rebellion was in accordance with the Young Bosnia movement. The speeches of Petar Kočić in the Parliament of Bosnia and Herzegovina were extremely critically severe regarding the unprincipled and authoritarian attitude of Vienna toward the Serbian people, as well as regarding the Serbian layer that was subservient to the occupying authorities. Kočić founded his political beliefs upon the democratic principles that resulted from the chain of historical events, especially in regard to the influence of the French Revolution on the subsequent historical events. The relevance of these beliefs keeps increasing today considering the neocolonialist policy of the USA and London in the world and the slavery of the millions of workers on our Planet.

Key words: Petar Kočić, First World War, the political and literary works

Zusammenfassung: Petar Kocic hat mit seiner Arbeit als Chefredakteur und Herausgeber der Zeitschriften «Razvitak» und «Otadžbina», dann als Erzähler, Autor des Dramas «Jazavac pred sudom» («Dachs vor dem Gericht»), dann mit Gedichten und mit esseyistisch-kritischer Beiträge viel der Moralerhebung des serbischen Volkes und seiner Vorbereitung für den Befreiungskampf beigetragen. Sein ganzes politisches und gesellschaftliches Engagement ist eine Art des offenen Kampfes gegen die öster-

reichische Okkupationsmacht, als auch gegen die Einzelne, die sich in Dienst des Okkupators gestellt haben.

Die Arbeiten von Kocic haben bei der Regierung Zweifel hervorgerufen, und deshalb wurde er verhaftet. Die ganze Tätigkeit von Kocic war in Einklang mit der Bewegung «Mlada Bosna». Die Reden von Petar Kocic in dem Parlament von Bosnien und Herzegovina waren sehr kritisch gegen autoritäre Haltung von Wien gegen das serbische Volk, als auch gegen die Serben, die sich entgegenkommend gegen die Okkupatoren benehmen. Seine politische Einstellungen hat Kocic auf den demokratischen Prinzipien begründet, die als Produkt einer Reihe historischer Ereignisse vorkamen, und besonders in Bezug auf den Einfluss der Französischen Bürgerrevolution auf weitere historische Entwicklung. Die Aktualität solcher Einstellungen ist heute immer grösser wenn man die neukoloniale Politik der USA und London, als auch die sklavische Lage der Millionen von Arbeiter in der Welt in Rücksicht nimmt.

Schlüsselwörter: Petar Kočić, Erster Weltkrieg, die politischen und literarischen Werken

Петар Кочић (29. јун 1877. Стричићи – 27. Август 1916. Београд) је као гимназијалац испољио се као бескомпромисан борац за слободу. Његова света дужност је борба за слободу и уједињење српскога народа у јединствену државу, што ће одмах на почетку предговора Сабраним делима истаћи Велибор Глигорић. Он је имао јасан став: ослободити БиХ аустријске окупације, као и утицаја политичких првака који чине компромис са окупационим властима на штету српског сељаштва. То осећање неправде коју спроводе окупационе власти са политичким првацима, опортунистима из народа, сржна је линија његових књижевних, есејистичких и историографских радова. Услед слободарског става Кочић је избачен у Сарајеву из Гимназије, а као уредник листа Отаџбина, стално је на мети цензора и суда. Први број Отаџбине забрањен је због Кочићевог чланка Тежак¹. Кочић је у судници био дрзак рекавши да му је изрека Живела слобода, најмилија, и да би је и на вешалима поновио. Кочићев етички и слободарски дух основан је на исконским вредностима човека и његова природног права на слободу. Српски народ у БиХ није могао да се мири са заменом господара, уместо отоманске дошла је аустријска окупација и задржала многе по живот штетне уредбе, а нове су учиниле да покорност буде чвршће организована. Кочић је суочен са тешким изазовом, он одлучно улази у борбу кроз свој књижевни и политички рад, у борбу за ослобађање народа из драматично тешких окова. Та борба трајала је до краја његова живота у коме се смењују узлети и падови. Одушевљење и резигнација. Његова су осећања у крајностима услед жеље којом би да васкрсне успон државе и народа до царских висина, а са друге стране, реалност је све тврђа, немилосрдно падање и распад државе и народа. Пад на просјачки штап Кочића чини несрећним, на крају, трагичним. Окупација БиХ само је увод у егзистенцијалну драму српскога народа пред затворним силама рата. Као што је немилосрдно сечена шума из Вукова гаја, тако је сасецан срп-

¹ Глигорић, Велибор: Предговор. У: Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 8.

ски народ. Кочић прима ударе под којима народ посрће, и сам се топи у драми обезнађених.

Књижевно дело Кочића ставља у ред прворазредних писаца у потпуности везаног за судбину српског народа. Егзистенцијалну драму у БиХ у време окупације Аустро-Угарска монархија није смањила са одласком Турске. Уместо данка у крви, омладинци су одвођени у војну службу на више година, тако су многи тамо живот и окончали. Приповетка Туба основана је на причи о сиротом Благоју који умире у Грацу као редов, а изабраница Туба за успомену добија јабуку. Једна од многих љубави угашена је, а да није ни процветала.

Кочић је своју тежњу, своју жељу и наду уобличио у причу Јаблан, у којој ће народ задобити слободу кроз борбу. Дакле, судар волова, Рудоње у коме је царска снага и Јаблана у коме је снага Босне и Херцеговине и њеног народа опредељеног за борбу до ослобођења, само је израз и потврда да уметник ни једнога трену не сумња у потребу борбе и њен исход. Приповетка је објављена у Босанској вили 1902. године. Њен садржај исказује осећања и тежње младобосанске интелигенције, то је увертира у организован отпор окупаторима, а који ће резултирати конкретним акцијама све до атентата у Сарајеву 1914. године.

Приповетком Код Марканова точка¹ Кочић наставља да исказује социјалну и егзистенцијалну драму у којој живи сељак, православац у БиХ. Он потпуно зависи од милости господара, јер, односи у аграру нису измењени. Спахија је власник имања, а сељак је у потпуној зависности: Ми смо ти једни, што се каже, незаробљени робови: код куће, а без куће; код земље, а без земље; код постојбине, а без постојбине. Једино што је сигурно припадало народу, то је солдација, сиротиња и гробови. Гробови гињеника и ови попут гроба слатке душе, како је Мијо крштавао свакога свога саговорника, а сам завршио на трагу правде без радости и наде. У вечној кући названој по њему: Гроб слатке душе².

Петар Кочић је и у причи Мргуда³ која се оснива на личној драми девојке као трагедији карактера, нашао начина да искаже критички став и неподношљивост окупационе власти у БиХ, те проклете укопације. И њена судбина, одређена пламом жестоке крви и пожуде, снажно је одређена ситуацијом, и њен драги одлази из њеног живота у солдате, а она, из живота се отискује напрасно. Жест тела обара је у мистичне вирове самоубице.

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 89–93.

² Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 94–101.

³ Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 118–124.

Приповетка Јуре Пилиграп¹, реална је слика сеоског живота, хришћанина царске вере, што га чини радосним и агилним. Он се у народу истиче ревношћу у служби као заступник кнеза, он је тај који за све налази законито решење, и његова очекивања у новом времену, од нове власти су велика. Он се заветовао богу и цару да ће радити по параграфима закона, сам је истицао своју оданост, а све у нади да ће се домоћи улоге кнеза. У селу се пронео глас да ће Јуре бити кнез, и дође дан избора. Царски чиновник сакупи тежаке и прочита друго име. Јуре задрхта, и капа му испаде из руку, а народ незадовољан избором и наметањем кнеза од стране власти, разилази се гунђајући. Неко од тежака именованог новог кнеза, Иву Шику, карактерише подсмехом, такав је да га бог није ни мислио створити.

Најупечатљивији вид критике окупационе власти исказан је драмским радом Јазавац пред судом. Пред главату и велеважну господу Давид Штрабац изводи јазавца на суд. Јазавца који је рођен за земана ове царевине, а то се види по томе што напада туђу сиротињу. Давид поштује законе нове власти која је добром и милином умртвила народ². Поред власти као да се и природа окренула против српскога народа, магле и мећаве покривају крик беспомоћнога. Сам Петар Кочић је искусио тамнички живот у новој царевини, његов простор деловања своди се на молитву Свевишњем за снагу речи како му се душа не би од туге разгубала.

Кочић често кратким записима какав је Кмети, исказује своја осећања бола због векова који пролазе, а над Босном се мењају царевине и проклетства кметовања и робовања. Док ловци гоне звери пушкама, царске власти народ изгоне са гробова својих старих параграфима прописа силом уписиваних у кости таме и чемера осиротелих и обезнађених³.

Кочићев лирски запис у прози Слободи⁴ истовремено је усхићење и молитвени вапај божанској сили у којој је моћ слободе. У њему ври хајдучка крв предака, немира и отпора према развратној сили под велом права прикривеној бестидници, тој царевини која кужним задахом трује српску земљу. Он призива силу лепоте да сагори својим сјајем кукавице што служе својој и народној покори. Кочић призива слободу, ту боголику жену да песмом подигне народ на борбу, да свежином распе скамењену и језиву тишину велом блуднице покривену. Кочић без двојбе позива на отпор, он свесно и неустрашиво говори, његов принцип је у принципу Гаврила Принципа, дакле, борба

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 125–136.

² Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 177.

³ Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 436–437.

⁴ Кочић, Петар: Сабрана дела, I. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 438–439.

за слободу је бескомпромисна. Из тог осећања младобосанаца рађа се покрет отпора, наде и вере у победу.

Данас поједини аутори текстова уметничкога порива постављају питања смисла жртве за слободу. Има тумачења да је распадом Југославије обесмишљена и борба за ослобођење од аустријске окупације, као да је слобода једном изборена вечна. Наравно, слобода није предмет који се може дати из руке у руку, слобода је стално на провери. Данас треба поставити питање: ко је тај ко нас ослобађа слободе? Ко поништава смисао слободног понашања, слободнога начина живота и организовања појединца и друштва, дакле, народа и државе? Да ли је данас српски народ, расут у више држава и широм света, у бољој, или, пак, у тежој ситуацији од оне у време окупације? Које треба обесмишљавање сваког покрета у циљу слободнога организовања народа? Делује ли песма у прози Петра Кочића Слободи данас као занос, илузија и бесмисленост, или је, управо, њен смисао данас нешто о чему се не жели говорити ради новог поретка у свету и ширења утицаја светских центара моћи који шире под видом демократије један вид обезнађеног, ропски покорног индивидуалца који не треба ни да помисли да има излаза ка слободи? Наравно, накнадно се може сваки догађај тумачити различито, свакој жртви се може одузети смисао, слобода је добила други вид испољавања. Данас слободу поистовећују поједини интелектуалци са богатством, са самим егзистирањем у светској породици народа. Тај вид саодноса делује формално привлачним, сви смо заједно у глобалним кретањима, сви имамо исте шансе, наизглед, али, једни јачају и расту, други сиромаше и топе се. Откуда то да се дешава у таквом, привидно, једнако успостављеном окружењу, са условима и шансама сасвим истим? Наравно да су услови диктирани из центара моћи, и ни у ком случају нису исти за све народе. Стога, уметници који доводе под знак питања борбу за слободу, иду на руку поробљивачима успављујући човека и његове здраве снаге. Тиме се подупире стварање новог светског система тоталитарне власти која обесмишљава слободну вољу, а принципе слободе чини илузорним. Из тога лавиринта човек може изаћи ослањајући се на историјска искуства и на умне и духовне снаге које човек има.

Кочић је и у својим приказима побуњени човек. Он ће пропратити појаву Алексе Шантића у Српској књижевној задрузи, књ. 135, 20-то коло прилогом у листу Отаџбина, 1911, бр. 23, под насловом: Пјесме Алексе Шантића¹. У родољубивим стиховима код Шантића, и поред блажности и нежности лирике, има према Кочићу, побуне и позива на борбу. Његови стихови указују на трагичну истину саображавања са ропством, на Искарјота у нашим њивама, на ругобу која нас обезвређује. Кочић изводи закључак: народ у БиХ обезвређује феудални и колонијални поредак. Недвосмислено се намеће паралела тога и садашњег времена. То је разлог за потпуније анализе ради изналажења путева на којима ће дух слободе бити речит.

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 97–100.

Кочићев рад *За српски језик*¹ преузет из Босанске виле, 1913, бр. 13/14, указује на перманентно кварење српскога језика услед колонијалнога односа Аустрије према српском народу и његовом језику. Полуписмени странци пишући уџбенике српскога језика услед незнања доводе ученике у забуну, такав језик није народни, није јасан, постаје неодржив. Некада је говор Срба из БиХ био врело лепоте кроз народне умотворине на које је Вук Караџић с правом указивао, данас тај језик губи снагу услед административног утицаја и кварења. Кочић указује на дела Слободана Јовановића која потврђују став да је српски језик раскошан, на њему је могуће исказати и најсложеније умне домете. И ово је поље које данас пред нама стоји као вид посрнућа. Савремени српски језик потпуно је ослабљен услед немара државних институција и препуштања културне политике стихији.

У прилогу *Балкански рат и аустриска интервенција*² објављеном у Босанској вили 1913, бр. 13/14, Кочић указује на рад француског публицисте Андре Шерадама из часописа *Les Annales des Nationalités*, којим се разоткрива манипулација Беча статистичким подацима на штету већинског словенског становништва у царевини, као и на претензије даљег утицаја и интервенцију на Балкану с циљем да се онемогући развој словенских држава, нарочито Србије, након победа у ослободилачким ратовима.

Кочић пуном снагом, отворено иступа против окупационе власти у БиХ. Оштар критички став изнео је у уводнику *Наша прва реч у првом броју листа Отаџбина 1907. године*. Власник српског гласила *Отаџбина* у Бањој Луци је Вукосав Груберовић, одговорни уредник Васо Кондић. Ради критичких текстова често је забрањиван, а аутори и уредници су строго кажњавани. Од бр. 26 (1907) власник *Отаџбине* је Петар Кочић. Обновљено је њено излажење након прекида 1908. у Сарајеву где излази од августа 1911. до 26. јуна 1914.

Кочићев уводник из првог броја 1907. године указује на потребу заступања народног интереса једним независним гласилом каква је *Отаџбина*. Циљ излажења гласила *Отаџбина* је да се нађе лека невољама народа које долазе од апсолутистичко-полицајног система који не узима у обзир вољу народа и његов интерес. Дакле, уредништво се обавезује на борбу, на критички однос и изношење свих мана система и владе која ради противуставно у многим случајевима. Младобосански покрет у свим својим испољавањима и делатницима је на истим принципима: слобода је први циљ, потом, економске реформе и стварање демократских институција система да се у маси народној олакшају и ублаже данашње љуте социјалне биједи у свим гранама народног живота³. Посебно Кочић скреће пажњу на запарложеност у просвети и образовању, затим, тражи

¹ Кочић, Петар: *Сабрана дела*, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 101–107.

² Кочић, Петар: *Сабрана дела*, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 108–112.

³ Кочић, Петар: *Сабрана дела*, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 134.

потпуну слободу верским осећањима и аутономију у односу на државну управу. Он Босну и Херцеговину у националном смислу види као српске земље, али се залаже за пуну толеранцију према другим осећањима и припадностима другим нацијама, сматра да никоме не треба наметати национално одређење. Даље, у уводнику истиче залагање за сарадњу са Србима у другим земљама, као и за идеју Југословенске заједнице. Након забрана и кажњавања током 1907–1908. године Отаџбина креће поново са год. 1, бр. 1, 20. августа 1911. године са програмом Српског Одбора тридесет деветорице. Као и српски посланици часопис ће се залагати за самосталну управну област БиХ као историјску чињеницу и државну посебност. Од босанско-херцеговачког Сабора се очекује самостално одлучивање и поштовање воље народа.

Кочић истиче у новом уводу: О програму обновљене «Отаџбине», у првом броју 1911. године, да се обезбеди демократско одлучивање кроз одговорну владу, независност судова, једноставну администрацију, заштиту интереса појединаца од државе, слободу верског и националног живота са потпуном толеранцијом. Као посебно важна чињеница развоја је у аграрној реформи и откупу кметова. Затим, заштита домаће производње. Просвета је потреба свих слојева становништва, према одлукама Одбора. Школску наставу треба ускладити са слободоумним духом и националним интересима. Српски језик треба увести као искључиви у сва државна звања, осигуравајући првенство ћирилицы¹. Даље, потребно је унапредити здравствено васпитање. Националне институције треба организовати да раде у корист општег интереса свих грађана земље БиХ. Овај програм је настао као одговор на све веће размере корупције и неодговорног односа посланика у Сабору.

У прилогу Гавро Вучковић, објављеном у часопису Развитак, бр. 1 (1910), Кочић трага за историјским чињеницама како би расветлио време и збивања у БиХ. У Цариграду је 1858. године Вучковић изабран за посланика у Собранију у име целе БиХ. Наводи да је овај Крајишник био образован, да је говорио турски, грчки, талијански и француски. Заступао је интерес православних хришћана у Турској са успехом сузбијајући грчке фанариоте. Посебан допринос дао је на развоју школства у време Осман – паше, као и изградњу путева, школа, отварању вилајетске штампарије. Дошло је до извесних побољшања у законодавној власти, нарочито у време Топал – паше и јавног рада Вучковића.

Говори у Сабору су посебан акценат у Кочићевом раду. Његови су говори песнички обојени, али са директном критиком и указивањем на недостатке законодавства, као и спровођења њиховога. У говору: Шумско сервитутно право² (4. јул 1910) Кочић истиче продужетак законодавства из времена турске управе у делу који одговара аустријској управи, док су нови закони уве-

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 154.

² Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 187–192.

дени у области за које има, опет, користи нова царевина. Продаја шума и забрана њенога коришћења сељацима доводи у питање сам опстанак сиромашних слојева народа. Дакле, природна богатства БиХ постају власништво странаца, односно, окупатора. У расправи о буџету Кочић (25. јула 1910) ставку о врховној управи сматра непотребном стога што БиХ није потребна та управа из Беча. У својим говорима Кочић је каткад саркастичан као у делу о жандармима које пореди с варварима, ширитељима неморала, а који су уједно и шпијуни. Политичке власти су биле туђинске кад су дошле, и након тридесет година су остале туђинске, наглашава Кочић. Он се користи у обраћању видом писма које је добио као посланик па га чита у Сабору. Поредићи турску власт с аустријском он чита писмо које му је упућено као посланику из народа: Кажем ти, рођено моје, могло се лијепо живкарити и деверати, а откад заступи ова проклета и црна укупација, налет је било, све нас у црно зави. Бијели некакви људи у црној одјећи и црним шкрљацима размиљеше се к'о мрави по земљи нашој и отроваше нам земљу и живот. Љетина нам поче издавати, сермија пропадати, а у људе уђе некакво проклетство и невјерлук. Царевина удари тешке намете, а владике накривише наеро камилавке и ударише у страну од народа. И вјера нам посрну. Замрзну свијет сам на се¹. Сваку појаву и предмет расправе у Сабору Кочић сагледава у односу на аустријску окупациону власт и у том светлу говори, износи проблем смело и са потпуном осудом страног утицаја уз очит позив на отпор. Он је свестан да је та ситуација привремена, стога, наступа оштро, победнички. Он верује у ослобођење и уједињење српског народа у једној држави.

На седници Сабора 24. новембра 1910. Кочић говорећи о чиновничком питању негодује, подвлачи да је положај чиновника у БиХ биједан, али је извор прихода, а то је тежак и његов положај још тежи. Са друге стране, он сматра да је чиновништво у служби колонизатора. И треће, аустријска власт и влада не држи до мишљења Сабора БиХ. На следећем заседању 16. фебруара 1911. године Кочић говори у поводу закона о обавезној основној школи. Сам Кочић је учествовао као члан Просвјетног одбора у предлогу и његовој корекцији у односу на понуђени закон од стране Владе. Чланови Просвјетног одбора су елиминисали превелик уплив власти и полиције тиме што су предложили, а Влада их је подржала у оснивању школских одбора који ће школама управљати. То је један демократски успешан корак кроз лавиринт окупационе власти.

Образложење за промене у аграрној политици Владе, Кочић подноси на седници Сабора 27. марта 1911. године са озбиљним аргументима о застарелости и тешкоћама у којима живе и раде људи у положају кметова. Застарео начин производње, велики намети и стари, турски порески систем са новим наметима онемогућавају било какво унапређење производње на плану пољопривреде и сточарства. На следећој седници 4. априла 1911. године Кочић

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 203.

објашњава историјски след својинских односа и обраде земљишта од Египта, Римског царства, Византије и Србије у време Немањића, па, преко доласка Османлија до Беча. Он је на становишту да постоје два система односа: аристократски и демократски. Савремени тренутак о коме говори у БиХ је нека комбинација старог и новог. Он се залаже за решавање кметскога положаја реформама система и државним откупом. У интересу земље и државе треба одмах ријешити аграрно питање, да једанпут ова земља добије мира, да стечемо стотине хиљада слободних грађана, који би били од трајне и стварне користи за земљу и отаџбину¹. У то време Хрватска народна заједница ради на решавању аграрног питања само католичког становништва путем тајног вида трговине, а јавно проповеда јединство са српским становништвом и заједничким интересом. Кочић је аргументовано заступао општи интерес становништва дајући предлоге којима би се поправило стање кроз аграрне реформе у интересу обесправљеног кмета ма које вере и нације био.

На заседању Сабора на трећој седници 16. октобра 1911. године Кочић у име своје и својих другова даје Изјаву о раду Сабора² којом позива посланике у борбу за општи интерес земље. Он износи незадовољство положаја свих посланичких клубова и Сабора БиХ који има ограничено дејство уставом. Кочић апелује на одбацивање ситних зађевица у циљу организовања борбе за проширење уставних и грађанских слобода. Након ове Изјаве наишао је на бурно поздрављање и одобравање посланика.

Сви Кочићеви иступи у Сабору били су у складу са општим интересом народа. Он је схватио неопходност борбе за потпуно ослобађање БиХ, као и потребу за савременим, демократским уређењем односа у земљи. Његови су говори стога оштро критички интонирани. Он је у складу са моралним кодексом и опредељењима побуњенога човека какав је био сваки младобосанац у то време.

Кочићева преписка обилује подацима који су значајни за потпуније сагледавање слике живота српског народа у БиХ. Писма су одраз социјалног стања у БиХ под окупацијом Аустрије, као и израза осећања и свести поробљенога народа спремнога на отпор и припрему за борбу. Спремност на жртву код Кочића је безрезервна, о томе потврду налазимо у писму његовоме Милки Вукомановић из Загреба 25. маја 1901. године у коме јој износи своја нескривено топла осећања љубави, потпуне преданости и разлаза са оцем ради ње. Даље јој предочава: Ја се данас патим и мучим са школом само да теби и себи извојујем добар положај у друштву. Али треба да и ово знаш: да ћу ја можда и по затворима и апсанама провести већи дио свог живота, јер ћемо ми сви ђаци отпочети борбу против Швабе, који гули наш народ, отима му слободу и убија срећу. Ако си на све приправна, можеш поћи за ме; ако ниси, онда је боље да ме оставиш, па са мном шта буде³. Даље у писму Кочић јој предочава могућу ситуацију у којој ће он као професор

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 273.

² Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 275–277.

филозофије бити у просјачком положају у друштву, а још већа драма је у томе, како каже у даљем тексту истога писма: Како ме болно тишти кад помислим да ће моја рођена дјеца обијати туђе прагове. Дакле, Кочић свесно иде у сусрет историјским догађајима, у борбу за ослобођење српскога народа.

Цена слободе мери се животом. Кочић без компромиса иде ка ослобођењу, његова реч делује подстицајно, отржењујуће, улива наду. У писму супрузи Милки из Црне куће бањалучке 11. новембра 1907. Кочић се правда пред њом што је у робијашници: Наш народ је тако убијен и сатрвен јадом и невољом, па је неко морао устати и подвикнути против силних зулума и неправди које се над њим непрестано чине. Тај неко у овом случају био је твој Кочо. Опрости му и заборави на своје патње, јер ћете благосиљати народ. Како живим да живим, – умријећемо и иза нас ће остати свијетла успомена да смо се жртвовали за свој народ¹.

Затворска казна коју је изражавао у Бања Луци и Тузли утицала је на Кочића и његово здравље доводећи га на ивицу опстанка, али, ништа није могло поколебати његову веру у долазак слободе. Ни у једном трену он није посумњао у сврху личне жртве за слободу народа. У садејству у борби за ослобођење и уједињење српског народа биле су са њим најистакнутије личности нашег народа као што је Јован Скерлић, Јован Цвијић, Јован Дучић, Никола Кашиковић, Павле Лагарић, Вељко Петровић, Светозар Зрнић, Осман Ђикић и други.

Писмо Светозара Милошевића из Трста упућено Кочићу у Бању Луку 24. марта 1909. године сведочи о великој забринутости за опстанак услед реалне опасности у којој се налазе српски интелектуалци у БиХ:

Драги Петре!

Опрости ми да ти по обећању не могах одмах јавити ради путовања за Солун, пошто сам, чим сам се овамо вратио, морао пратити у Венецију Алексу Шантића камо је стругнуо, те смо тамо затекли и Николу Кашиковића и Свет. Ћоровића. Они су се уклонили, јер, по њиховоме причању, за који ће се дан прогласити опсадно стање; они се сада сва тројица налазе у Венецији и станују скупа у улици коју ти на дну руком назначујем, те су ми изразили жељу да би ради били када би се и ти у њиховоме друштву нашао, па би из Венеције још лакше могао преко Турске камо желиш...²

Како се Аустрија спремала за рат против Србије, она је настојала да онемогући слободарски покрет који живи у српским интелектуалцима, а који је основа покретању народа на отпор.

³ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 301.

¹ Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 327.

² Кочић, Петар: Сабрана дела, II. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961, 348–349.

Сви они били су окупљени осећањем идеала, а то је осећање које човеку даје божанска лепота постојања и остваривања себе делом, дакле радом свим својим бићем за човека као интегралну личност. Заслуга Кочићева је у томе што је његово књижевно дело било светлост која се видела са свих страна света, и никаква тамница није могла угасити ту топлину осећања која радосте пут којим човек пролази, човек племенита и искрена осећања какав је Кочић. У њему је слобода рођена, она је израз осећања природе која држи овај рајски свет на длану, само што има људи који нису у могућности да ту лепоту и законитост сагледају, те је узалуд нарушавају. Идеали Петра Кочића и младобосанаца нису поништени историјским збивањима, напротив, евидентно је да је слобода у савременим збивањима светост која се замагљује.

Данас кад упоредимо стање у Европи и на Балкану, у политичким и интелектуалним круговима, чини нам се да истину говоре они који тврде да су жртве за слободу биле узалудне. С једне стране, рат је однео велики број живота, унесрећио је народ са свих страна, а у Великом рату поражени су данас економски и политички доминантни, моћни, они диктирају правце развоја, тако да има и међу уметницима значајан број оних, који се колебају или тврде, да је узалудно било борити се за слободу. Можемо ли прихватити такву тврдњу као истину? Наравно да не. То је слика која је настала након новог освајачкога похода и новог неоколонијалног ширења моћних на ове просторе. Та слика само је израз онога што је свет уводило у драматичне догађаје, и, неопозиво нам потврђује да је данас свет у драматичном устројству. Промене које убрзано воде из конфликта у конфликт не оспоравају учинак борбе за слободу, оне само говоре и потврђују да се слобода не стиче као комад хлеба, она је нешто дубље и шире, она је израз духа, осећања, схватања, слобода је радост човека у човеку. Онај ко то не осећа, мири се са улогом коју му одређује неко други. Мири се са положајем који му околности дају. Величанственост и лепоту слободе осећа онај ко има дара за то и снаге да се одговорно, самосвесно, понаша и организује. Кочић је осећао божанску лепоту света и тежио је пуној слободи у своме личном животу, а циљ му је био да српски народ избори равноправан положај међу другима у свету. Идеал слободе није идеја, није мода, није идеализам, слобода је бог у човеку. Лепота без дилеме коју Кочић осветљава књижевним делом и животом.

Петар Кочић је као писац приповедачким радом достигао задивљујућу висину. За живота био је цењен и поштован од стране критике, а у народу је слављен и поштован. Био је орјентир српском народу, стога, што је његов књижевни рад био израз племенитих осећања и схватања положаја обесправљених и поробљених. Он вида ране у народу искреним речима уметника, он ставовима у политичким говорима указује шта је узрок таквом стању у БиХ и који начин је излечења од те пошасте која сатира народ и његову имовину. Јасно је да страна окупациона власт има за помоћника један слој људи међу становницима рођеним и одраслим у БиХ. Кочић је свесно био опредељен за отворену борбу, како кроз уметнички, политички, тако и сваки дру-

ги вид отпора и организовања снага српског народа у слободну и самосвојну државу. Окупационе власти, са друге стране, имале су у виду колика је снага побуњенога човека, пре свега, уметника и интелектуалца. Отуда власт предузима строге мере против свакога вида организовања, тако су хапшени због слободарских идеја и омладинци, и свештеници, и уредници, сви који су показивали знаке неслагања са погубним стањем у земљи. У првом реду окупациона власт је онемогућавала развој самосталнога школства, онемогућавала је рад културних и уметничких друштава, спутавала је српску православну цркву. У таквим условима отпор је нарастао у свести народа, како организације нису биле скоро могуће под тешким репресалијама и учесталим хапшењима, настајао је и растао покрет Млада Босна. Све већи број појединаца је спреман на бескомпромисну борбу, на личну жртву зарад ослобођења народа. У то време обесправљени су имали слободу на видику. Данас је видик иза видикове линије, а пут изласка на чистину тежи и замршенији.

Литература

Кочић, Петар. Сабрана дјела. Уредио Ника Милићевић, Тодор Крушевац. Сарајево: Свјетлост, 1951. Књ. 1–2.

Кочић, Петар. Сабрана дела. Редакција и коментар Ђуро Гавела. Београд: Просвета, 1961. Књ. 1–2.

Кочић, Петар. Сабрана дјела. Приредио Тодор Крушевац. Сарајево: Свјетлост; Београд: Просвета, 1967. Књ. 1–3.

Кочић, Петар. Сабрана дјела. Приређивачи Никола Цветковић, Ненад Новаковић. Бања Лука: Бесједа; Београд: Ars libri, 2002. Књ. 1–4.

Отаџбина: политичко-информативни лист / власник Вукосав Грубеновић; одговорни уредник Васо Кондић. Год. 1, бр. 1 (15. јуни 1907) – год. 2, бр. 10 (14. март 1908); год. 1, бр. 1 (20. август 1911) – год. 5, бр. 46 (26. јуни 1914). Бања Лука, 1907–1908; 1911–1914.

Развитак: часопис за просвјету и књижевност / власник и издавач Петар Кочић. Год. 1, бр. 1–5/6 (1. јануар – мај / јун 1910). Бања Лука, 1910.

Братић, Радослав. Кочићев аманет. Београд, Књижевност, ISSN 0023-2408, 49, књ. 104, св. 10 (1999), 1703–1704.

Vulin, Miodrag M. Kočić i bosanskohercegovački socijaldemokrati. Beleške. Ideje. ISSN 0350-6339, 18, br. 6 (1988), str. 65–78.

Голубовић, Видосава. Аустрија у српској књижевности: од Кочића до Винавера. Београд, Књижевна историја ISSN 0350-6428, 36, 122/123 (2004), 193–202.

Egerić, Miroslav. Petar Kočić je velika savest naša – u stablu nacionalnog pamćenja : slovo izgovoreno na dodeli nagrade «Kočićevo pero». Багдала. ISSN 0005-3880, 40, 438 (1998), 23–26.

Ивановић, Јован Н. Окрупњавање и презентација Кочићеве преписке. Београд, Књижевна историја, ISSN 0350-6428, 41, 139 (2009), 787–800.

Илић-Марковић, Гордана. Петар Кочић и Беч. Београд, Даница, ISSN 0354-4974, 15 (2008), 330–341.

Јелић, Војислав: Елементи драмског у Кочићевој приповеци «Кроз међаву». Драма у српској књижевности. 1 / 25. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, 1–6. 9. 1995, Београд: Међународни славистички центар, 1996, 277–281.

Јовановић, Зоран Т. Сто година Кочићевог Јазавца пред судом. Београд, Даница. ISSN 0354-4974, 12 (2005), 65–71.

Љубинковић, Ненад. Непознати фолклорни записи и тамничке забелешке Петра Кочића. Београд, Књижевна историја. ISSN 0350-6428, 37, 125/126, (2005), 389–408.

Максимовић, Горан. Говор Кочићеве преписке. Нови Сад, Летопис Матице српске, ISSN 0025-5939, 180, 474, 3 (2004), 334–349.

Максимовић, Горан. Петар Кочић и Македонија. Ниш, Српски југ. ISSN 1820–3507, 1, 1 (2004), 81–89.

Сведения об авторе:

Ратко Р. Маркович Риджанин,
старшии библиограф
Национална библиотека Србије (Белград)

Ratko R. Marković Riđanin,
виши библиограф
Народна библиотека Србије (Београд)

Ratko R. Marković Riđanin,
Senior Bibliographer
National Library of Serbia (Belgrade)
ratko.markovic@nb.rs